

DEMOKRASİ İÇİN ÖNCELİKLİ ADIM:

ETKİLİ BİR SİVİL TOPLUM

POLİTİKA NOTU

YÖNETİCİ ÖZETİ

Türkiye’de sivil toplumun görünürlüğü 1990’larda artmaya başlamış 2000’li yıllarda AB’ye adaylık süreçleriyle hız kazanmıştı. Bu dönemde, Türkiye’de sivil toplumun kurumsallaşması, çeşitlenmesi ve dolayısıyla etkisinin artması açısından önemli gelişmeler yaşanmıştı. Ancak özellikle son 10 yıllık süreçte Türkiye’deki demokratikleşme ortamındaki gerileme, sivil toplumun gelişimini de olumsuz etkiledi ve sivil toplumun zaman içerisinde etki gücünü ve bağımsızlığını belirgin bir şekilde daralttı. Ancak tüm bu olumsuz koşullara rağmen Türkiye’de farklı arka planlardan, farklı politik yaklaşımlardan, çeşitli inanç gruplarından ve çalışma alanlarından birçok sivil yapı etkin çalışmalar yürütmektedir. Bu sivil yapılar arasında, örgütlenme özgürlüğü ve aktif yurttaşlık kavramlarının “hakkını verir” şekilde binlerce formel ve enformel sivil toplum yapısı bulunmaktadır.

Bu politika notu, sivil toplumun ihtiyaç duyduğu öncelikli meselelere yönelik, tüm siyasi partilerin atması gereken adımları derlemek ve bu konuda tavsiyelerde bulunmak amacıyla kaleme alınmıştır. Bu çalışma, YADA Vakfı ile birlikte tüm sürecin tasarımında yer alan farklı alanları ve dünya görüşlerini temsil eden sivil toplum temsilcilerinden oluşan bir çalışma grubuyla birlikte hazırlanmıştır. Politika notunun hazırlanma sürecinde, oluşturulan bu çalışma grubu ile Ankara, İstanbul, Diyarbakır, İzmir, Şanlıurfa, Antalya, Siirt olmak üzere Türkiye’nin farklı illerinden, çeşitli alanlarda çalışan 100’e yakın sivil toplum temsilcisiyle bir araya gelinerek, sivil toplumun yapısal sorunları ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri tartışılmıştır.

“Katılımcı Demokrasi için Etkili Sivil Toplum” çağrısıyla düzenlenen Meydan buluşmalarında tartışılan meselelerin işaret ettiği çözüm önerilerini kapsayan bu politika notunda; karar vericilerin ve siyasetin kısa, orta ve uzun vadede atabileceği 10 adım kısaca şu şekilde özetlenmiştir:

1. **Özgürlük:** Sivil toplumun etkisinin artırılmasında başat konu olarak ifade ve toplanma özgürlüğüne yönelik kapsayıcı düzenlemeler yapılmalı.
2. **İtibar:** Sivil toplumun itibar iadesine ihtiyacı var. Siyasetin ve karar vericilerin sivil toplumu araçsallaştırmadan, sivil toplumun sivilliliğine vurgu yaparak ilişkilenebilmesi ve mesafesini ifade etmesi gerekiyor.
3. **Akreditasyon:** "Kime sivil toplum diyoruz?" sorusunun yanıtındaki muğlaklık giderilmeli. Kurumların değerlendirmelerinde bağımsız, etki odaklı bir akreditasyon sistemi oluşturulmalı.
4. **Kaynak:** Sivil toplum, vergi yükü gibi mevcut yasal bağlayıcılıklar nedeniyle kurumsal varlığının başlangıcından itibaren finansal bir yük altında. Sivil toplumun bağış toplamasındaki ve kaynak yönetmesindeki zorlu bürokratik süreçlerin kolaylaştırılması gerekiyor.
5. **Katılım ve İş Birliği:** Karar vericilerin, politika hazırlarken sivil toplumu ve önerilerini kapsayıcı bir şekilde dikkate alması gerekiyor. Bununla ilgili prosedürlerin şeffaf olması, farklı politik yaklaşımlara sahip olma ve farklı yerelerde faaliyet gösterme gibi özelliklerin gözetilmesi gerekiyor.
6. **Standardizasyon:** Kamu kurumlarının, özelde de Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün sivil topluma yönelik aldığı tutum ve yaklaşım her ilde farklılık gösteriyor. Kamu-sivil toplum arasındaki ilişki ve işleyişin standart hale gelmesi gerekiyor.
7. **Şeffaflık:** Devletin tüm çalışma alanlarında attığı adımları ve tasarruflarını raporladığı, sivil toplumla ilgili topladığı verileri şeffaf bir şekilde toplumla paylaşacağı bir ortam yaratılması gerekiyor.
8. **Görünürlük:** Kamu spotları gibi kaynaklar başta olmak üzere devlet elindeki tüm yaygınlaştırma kaynaklarının sivil toplum tarafından eşit bir şekilde kullanılmasının teşvik edilmesi gerekiyor.
9. **Öz Denetim:** Sivil toplum devleti kendisini denetleyen bir kurum olarak görüyor. Halbuki denetim öz denetim olmalı, sivil toplum kendi denetiminde sorumlu ve söz hakkı sahibi olmalı.
10. **Gönüllülük:** Sivil toplumun gönüllülere ihtiyacı var. Bunun için de hem sivil toplumun itibarının iadesi hem de aktif yurttaşlığın desteklenmesi gerekiyor.

Politika notunun kalanında buradaki 10 adımın gerçekleştirilmesi için ihtiyaç duyulabilecek arka plan bilgilerine dair bir derleme çalışması gerçekleştirilmiştir. Karar vericilerin ve siyasetin yukarıdaki adımları atabilmesi için bir yol haritası olarak tasarlanmış bu dokümanın kalıcı bir değişimi ve dolayısıyla da Türkiye'de etkili bir sivil toplum yoluyla demokratikleşmeyi doğrudan destekleyeceğine inanmaktayız.

ÖZGÜRLÜK

Türkiye’de sivil toplum faaliyetlerinin etkisinin artırılması için atılması gereken ilk ve en temel adım ifade özgürlüğü başta olmak üzere temel hak ve özgürlük alanlarının tamamını garanti altına alan bir yasal iyileştirmedir. Bunun için en kısa vadede kamuoyunda sansür yasası olarak bilinen Türk Ceza Kanunu ve Terörle Mücadele Kanunu’nda ilgili maddelerde iyileştirmeler gerçekleştirilmesi, özelde de 29. maddenin geri çekilmesi, aynı şekilde Türk Ceza Kanunu ve Terörle mücadele kanununda da b ihtiyaç duyulan değişikliklerin uluslararası standartlara uyumlu hale getirilerek gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Kısa vadeli iyileştirmeler- “Sansür yasası”nın 29. maddesinin geri çekilmesi

Kamuoyunda “Sansür Yasası” olarak nitelendirilen Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 18 Ekim 2022’de Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girdi. Yasa yürürlüğe girmeden önce hem ulusal hem de uluslararası kuruluşlar tarafından eleştirilmiş, onaylanmaması yönünde çağrılar yayınlanmıştı. Burada temel argüman yasanın çevrimiçi bilginin kapsamlı bir şekilde sansürlenmesi ve habercilik faaliyetlerinin kriminalize edilmesi için bir çerçeve sunması olarak ifade edildi. Bu noktada uygulanması konusundaki potansiyel sorunlar öngörülerek yasanın 29. maddesinin geri çekilmesine ihtiyaç vardır.

Orta ve uzun vadeli iyileştirmeler – Yasalardaki soyut ifadelerin düzenlenmesi

TÜSEV’in 2013 yılında gerçekleştirdiği “STK’lar ve İfade Özgürlüğü” isimli çalışmadan hareketle ifade özgürlüğüne ilişkin uygulamaları içeren yasal düzenlemelerdeki soyut ya da başka bir deyişle yoruma açık kavramların kullanımı sivil toplum kuruluşlarının hem kuruluş hem de faaliyetlerini gerçekleştirmelerinin önünde bir engel olarak duruyor. Yapılan çalışma yasalarda ihtiyaç duyulan değişiklikler “Uluslararası Af Örgütü’nün Uluslararası İnsan Hakları Standartları Doğrultusunda İfade Özgürlüğü ile ilgili Düzenlemelere Dair Önerileri” başlığı altında şu şekilde ele alınıyor:

- Türk Ceza Kanunu ile ilgili öneriler
  - “Türk milletini aşağılama” başlıklı 301. Maddesi, “Halkı askerlikten soğutmak” başlıklı 318. Maddesi ve “Suçu ve suçluyu övme” başlıklı 215. Maddesi’nin tümüyle kaldırılması
  - 125. Maddesi’nde belirtildiği şekliyle, “hakaret suçu”nun Ceza Kanunu’ndan çıkarılarak, medeni hukuk davalarının konusu haline getirilmesi
  - “Halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama” başlıklı 216. Maddesi’nin 2. ve 3. bentlerinin yürürlükten kaldırılması yoluyla değiştirilmesi
- Terörle Mücadele Kanunu ile ilgili öneriler
  - İçeriğindeki geniş ve belirsiz “terörizm” tanımının, Birleşmiş Milletler Özel Raportörü’nün tanımıyla uyumlu hale getirilmesi
  - Türk Ceza Kanunu’nun “Örgüt adına suç işlemek” konusunda düzenleme yapan 220/6. Maddesi’nin yürürlükten kaldırılması
  - Terörle Mücadele Kanunu’nda yer alan “Terör örgütlerinin bildiri veya açıklamalarını basmak veya yayınlamak” konusunda düzenleme yapan 6/2. Maddesi’nin yürürlükten kaldırılması

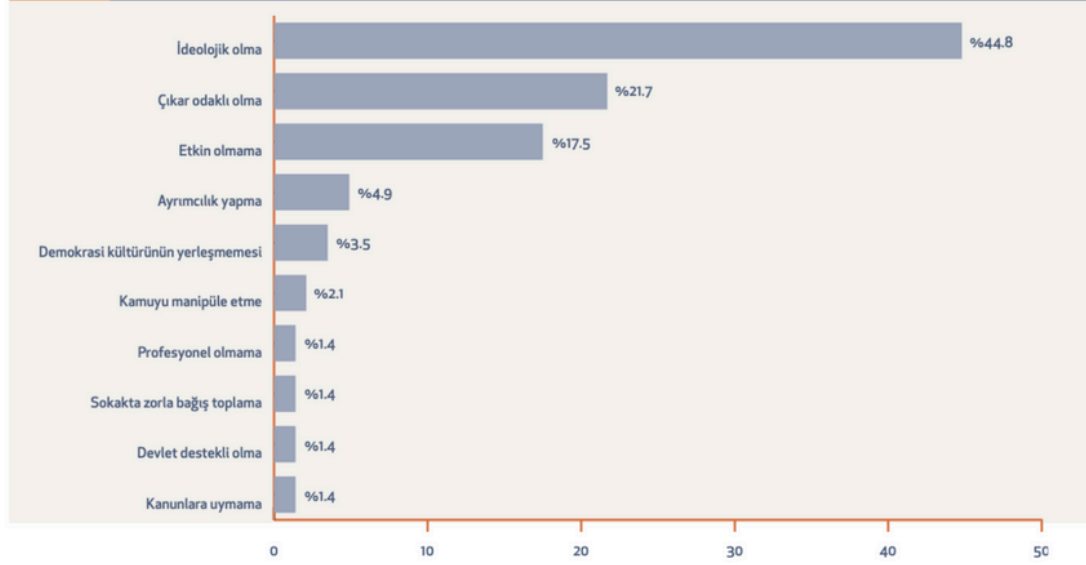
Son olarak, TÜSEV’in sıraladığı öneriler arasında olmasa da, benzer bir düzenlemenin Türk Medeni Kanunu’nda sivil toplum faaliyetlerini de kapsar şekilde sıklıkla kullanılan “ahlaka aykırılık” ifadesinin netleştirilmesi ve/veya kaldırılması yönünde adımlar atılması da gerekiyor.

İTİBAR

Türkiye’de sivil toplum faaliyetlerinin etkisinin artırılması için ikinci önemli konu sivil topluma itibarının “yeniden” kazandırılması konusundadır. Türkiye’de sivil toplumun özellikle 2000’lerde AB’yle ilişkilerin hızlanması aşamasında belirgin bir şekilde güçlenmiş ancak, özellikle 15 Temmuz darbe girişiminden sonra radikal bir şekilde artan sivil topluma yönelik olumsuz tutumdan etkilenmiştir.

“Olumsuz” olarak ifade edilen itibara yönelik değişimin gerçekleştiği zamanlarda YADA Vakfı tarafından 2015 yılında gerçekleştirilen çalışmada kamunun, eğer beğenmiyorsa sivil toplumu beğenmemesine neden olan sebepler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

GRAFİK 9 KAMU YÖNETİCİLERİNİN EN BEĞENMEDİKLERİ STK'LARI BEĞENMEME NEDENLERİ

Burada ifade edilen “beğenmeme” kaynaklarının nedeni ise sivil toplum tarafından şöyle görülmektedir:

- Karar vericilerin, özelde de siyasetin “kendisinden olmayan” sivil toplumu kriminalize etmesi ve meşruiyetini her platformda sorgulaması,
- Yine siyasetin “kendisine yakın” addettiği sivil toplum kuruluşlarına “arka bahçe” muamelesi yapması.

Tekrar vurgulamak gerekirse buradaki çıkmaz iktidar ya da muhalefet fark etmeksizin her türlü siyasetin düştüğü, var olan siyasi kutuplaşmalardan azade bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradan hareketle hem kısa, hem orta hem de uzun vadede yapılabilecek en kritik şey sivil toplumun hak ettiği itibara kavuşması için karar vericilerin, özellikle de siyasetin ilgili adımları atmasıdır.

Bu adımlar şu şekilde özetlenebilir:

- Sivil toplumdan bahsederken sadece “hemşehri derneklerini” anlamamak, tüm sivil toplumu kapsayan ve dikkate alan bir dile sahip olmak,
- Tüm kararlarda sivil toplum katılımının gerçekleştiğinden emin olmak,
- Sivil toplumun alandaki katkısını görünür hale getirecek beyanlar vermek, yapılan çalışmalara sivil toplum katkısını sivil toplumu araçsallaştırmadan görünür hale getirmek,
- Her platformda sivil toplumun ‘meşruiyetini’ ve ‘bağımsızlığını’ vurgulamak.

AKREDİTASYON

Sivil toplumun kararlara katılımı ve merkezi ve yerel yönetimler tarafından desteklenmesi konusundaki en büyük engel "hangi sivil toplum" sorusuna cevap verebilecek bir akreditasyon sisteminin olmamasıdır. Tersine, objektif olmayan birçok kriterle risk değerlendirme adı altında sivil toplumun kategorize edilmesi ve bu kategorizasyon doğrultusunda belirli bir kısım sivil toplumun sıklıkla denetimle karşılaşması söz konusudur. Burada objektif, herkes tarafından ortak bir şekilde kabul edilebilecek kriterlerden oluşan bir değerlendirmeye ve bu değerlendirmenin de sivil toplumun danışmanlığı ve yönlendiriciliğinde gerçekleştirilmesine ihtiyaç vardır. Bu amaca hizmet edebilecek kısa, orta ve uzun vadeli adımlar aşağıda listelenmiştir.

Kamu yararı statüsünün kaldırılması

Kamu yararına çalışan derneklere ve vergi muafiyetine sahip vakıflara dair belirlenen kriterler bu kurumların etkilerini anlamak için yetersizdir ve gelir elde etme ve yönetimi olması gerekenden daha merkezi bir konumdadır:

- "En az bir yıldan beri faaliyette bulunması,
- Son bir yıl içindeki, 200.000 Türk Lirasını geçen alım ve satım işlemlerinin rekabet koşullarına uygun yapılması,
- Amacı ve gerçekleştirdiği faaliyetlerin, üyelerinin dışında yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde toplumun ihtiyaç ve sorunlarına yönelik çözümler üretecek ve toplumsal gelişmeye katkı sağlayacak nitelikte olması,
- Yıl içinde elde ettiği gelirin en az yarısının bu amaçla harcanması,
- Sahip olduğu mal varlığının ve yıllık gelirinin tüzüğünde belirtilen amacı gerçekleştirecek düzeyde olması gerekir."

Buna ek olarak kamu yararı statüsüne başvuru süreçleri ve bu statüye hak kazanan kurumların hak kazanmalarına dair gerekçeler şeffaf bir şekilde kamuya paylaşılmamaktadır. Aynı zamanda statünün finansal anlamda da kurumlara kazandırdığı vergi yükünün azalması vb. durumlar kurumlar arası eşitsizlik algısına neden olmaktadır ve kamu algısında statüye sahip olmak "dönemin siyasi iktidarına yakın olmakla" özdeşleşmektedir. Bu anlamda atıl konuma gelen bu statünün kaldırılması ve özellikle kararlara katılım temelinde bir akreditasyona geçiş en acil ihtiyaçlardandır. Son olarak kamu yararı statüsü bir kez alındıktan sonra kaldırılması durumu yine politik gündemle ilişkili olarak gerçekleşmektedir. Belirli periyotlarla kontrollere bağlı kalmayan bu süreç sivil toplum içerisindeki kutuplaşmayı güçlendirir nitelik göstermektedir.

Akreditasyon için bir sivil toplum değerlendirme aracı geliştirilmesi

Sivil toplumun etkinlikleri bazında değil etkisi bazında ölçülmesi ve kategorilendirilmesi gerekmektedir. Halihazırda risk odaklı gerçekleştirilen değerlendirmenin sivil toplumun olumsuz itibarıyla da ilişkilendirilebilecek, kurumların kararlara katılımından çok "potansiyel suçlu" olarak hissetmesine neden olan bir değerlendirme olarak karşımıza çıkılmaktadır. Bu amaçla YADA Vakfı'nın Türkiye ve dünyadaki araştırmalardan yola çıkarak hazırladığı ve Türkiye'de 1000 STK ile uygulamakta olduğu bir "Sivil Toplum Gelişim Endeksi" çalışması bulunmaktadır. Bu kapsamda tasarlanan endeksin kurumların değerlendirilmesi hususunda kullanılabilecek alt temaları şu şekilde listelenmiştir:

AKREDİTASYON -2

- Sivil toplumun kapasitesi
  - Kurumsal kapasite
  - Finansal kapasite
  - İnsan kaynağı kapasitesi
  - Proje geliştirme kapasitesi
  - Üye sayısı
- Sivil toplumun ülke ekonomisine katkısı
- Sivil toplum kuruluşlarının iletişim kapasitesi
- Görünürlük
- Farklı sivil toplum kuruluşlarıyla ortaklıklar ve diyalog
- Karar süreçlerine katılım potansiyeli ve gerçekleşen katkısı
- Kurumun dahil olduğu ağlar
- Haklara etkisi
- Alana dair kalıcı etkisi
- Yurttaş katılımına katkısı
- İtibar

Çalışmanın sonuçlarına [linkten](#) ulaşmak mümkündür. Araştırma sonucunda, tüm endekslerin ortalamaları alındığında genel tabloda STK'ların gelişmişlik düzeyi 39,4'tür. Bu rakam tüm olumsuz koşullara rağmen Türkiye'de sivil toplumun gelişim potansiyelini bir kez daha bizlere hatırlatmaktadır. Bu rapordaki alt puanlar da dikkate alınarak bir strateji geliştirilmesi ve yine bu puanlara göre bir akreditasyon sistemi geliştirilmesi mümkündür.

Akreditasyon ve değerlendirme için sivil toplumun dahil olduğu bir yapı geliştirilmesi

Akreditasyon ve değerlendirmeye dair sistemin geliştirilmesi aşamasında sivil toplumun dahililiyetine ek olarak değerlendirme aşamasında da sivil toplumun süreçlere dahil olması kritik önem taşımaktadır. Sivil toplum birbirinden oldukça farklı tematik alanlarda çalışmalar yürütmekte, merkezi yönetimin denetim ve değerlendirme konusunda uzmanlık geliştiren personelin tüm bu tematik alanlardaki etkiyi değerlendirme hususunda yeterli bir uzmanlığa ulaşması neredeyse imkansız hale gelmektedir. Tüm bu konulara yönelik kapsayıcı bir değerlendirme yapabilecek tekil bir uzmanlık söz konusu değildir. Buna ek olarak bu politika önerilerinin sivil toplumla birlikte geliştirildiği Meydan toplantılarında katılımcıların ifadelerine göre bölgesel faktörler de değerlendirmeler esnasında farklılaşmalara neden olmakta, yine sürece dair şeffaflık konusunda eleştiriler oluşmaktadır. Özellikle risk değerlendirme sistemi olarak ifade edilen, halihazırda sivil toplumun denetim süreçlerinin düzenlenmesi için sağlanan sistemin belirgin bir şekilde bu sorunlu yaklaşımdan hareketle işletilemediğini söylemek mümkündür.

Tüm bu durumlardan hareketle tüm illerde ilgili Sivil Toplumla İlişkiler Müdürlüklerinin var olan sivil toplum danışma kurullarının aktif hale getirilmesi ya da yerine etkili olabilecek bir yapının oluşturulması, tüm akreditasyon ve denetim süreçlerinde bu sivil toplum kuruluşu danışma yapısından temsilcilerin de dahil edildiği katılımcı bir sistemin işletilmesi kritik önem taşımaktadır.

KAYNAK

2022 yılında Sivil Toplum ve Medya Çalışmaları Derneği tarafından gerçekleştirilen “Sivil Toplum İhtiyaç ve Motivasyon Araştırması” raporu, sivil toplumun faaliyetlerini devam ettirmesinin önünde en yakıcı gündem olarak kaynak yaratmayı ifade etmektedir. Sivil toplumun önünde yardım toplamaya yönelik engellerin varlığına ek olarak sivil toplumun yaşadığı itibar sorunu ve üzerine kurumların tüm ödemelerinde gelir getiren kurumlarla aynı seviyede vergi yükünün altında ezilmesi çok büyük bir yük haline gelmektedir. Bu konuda atılması gereken adımlar hem YADA Vakfı’nın 2022 yılının ikinci yarısında gerçekleştirdiği “Meydan Buluşmaları” toplantılarından çıkan öneriler ve İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı web sitesinde Nihat Erdoğan’ın kaleme aldığı “Sivil Toplum Kuruluşlarının Meseleleri ve Çözüm Önerileri” isimli makalede ışığında şöyle özetlenebilir:

‘Kamu yararı’ statüsü kaldırılıp, sistemde akredite edilmiş tüm kurumlara yardım toplama hakkı sağlanması

Kamu yararı statüsü diğer maddelerde de ifade edildiği üzere işlevli bir statü olmaktan çıkmıştır. Akreditasyon adının ardından sivil toplum kuruluşları için belirlenen kriterler ışığında yardım toplama hakkının verilmesi, bağış toplamının kriterleri şeffaf bir şekilde belirlenmemiş izin süreçlerine bağlı kalmaması, sivil toplumun kaynak geliştirme süreçleri için kritik adımlardan ilkidir. Bu bağlamda yardım toplama kanunu geliştirilmelidir. Bireysel bağışçılık ve özelde bordro bağışçılığının kolaylaştırılması konusunda da adımlar atılmalıdır.

Sivil toplumundaki vergi yükünün hafifletilmesi ve kademeli olarak tamamen ortadan kaldırılması

Sivil toplum kuruluşları tanımları gereği gelir getiren kuruluşlar değildir. İktisadi işletmeleri yoluyla elde ettikleri gelirler de dahil olmak üzere kuruluş amaçlarına uygun harcamalar yapmakla yükümlüdürler. Tüm bu harcamalar esnasında özellikle bağışlar yoluyla elde ettikleri gelirlerin büyük bir kısmını satın almalar esnasında, insan kaynakları ödemeleri esnasında ve hatta artık tek başlarına yüklenmek zorunda kaldıkları kira yüklerine ek olarak stopaj ödedikleri esnada verdikleri vergilerle devlete ödemekte, ayakta kalmak hususunda dahi güçlük çekmektedir.

Bu nedenle,

- STK’ların SGK yükünü hafifletecek indirimlerden yararlanması,
- Sivil toplumun alım yaptığı ekipmanlardaki gümrük vergisinin yükünün azaltılması,
- Genel anlamda da hem iktisadi işletmesi hem de tüzel kişiliği yoluyla yaptığı alımlarda KDV indirimlerinden yararlanmasının yolunun açılması gerekmektedir.

Dernek ve vakıfların kurulması için fiziksel mekân zorunluluğunun ortadan kalkması

Hali hazırdaki mevzuat gereği derneklerin “kendine özel bir kapısı ve odası” olması gerekmektedir. Bu durum da hem kiraların fahiş fiyatlara ulaştığı günümüzde stopaj yüküyle de birlikte gönüllülük esasıyla ya da bağış usulüyle faaliyetlerini yürütmeye çalışan kurumların faaliyetlerinin önünde kritik bir engel tesis etmektedir. Buna bir de derneklerin itibar kaybı eklendiğinde “derneğe ev yok” seviyesinde bir ayrımcılık ve zorlanma ile karşılaşmaktadır.

Bu nedenle,

- Derneklerden alınan kira stopajının kısa vadede %1’lere kadar çekilmesi ve uzun vadede kaldırılması,
- Derneklerin ortak mekan kullanımlarının önünün açılması,
- Sanal ofis kullanımlarının ve ofissiz çalışma modellerinin dernekler için mümkün hale getirilmesi gerekmektedir.

STK’lara yönelik kamu kaynaklarının artması ve bu kaynakların şeffaf ve hesap verebilir olması

Sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin doğrudan kamu kaynaklarıyla desteklenmesi konusunda farklı tartışmalar olmakla birlikte özellikle mekan, lojistik gibi konularda başta yerel yönetimler olmak üzere kamu kurumlarının erişilebilir ve şeffaf desteklerinin olması önem arz etmektedir.

KATILIM VE İŞ BİRLİĞİ

Sivil toplumun kararlara katılımı “dekoratif” kalmakta, sivil toplum süreçlerde “fikri alınan” ancak birlikte karar alınmayan bir konuma hapsedilmektedir. Buna ek olarak katılım süreçlerinin bir parçası olmak bir kriterle bağlı değildir. Bu nedenle de merkezi kamuyla ve kararla iletişim kurmak ancak kişisel ilişkiler yoluyla ya da belirli kamu personellerinin kişisel inisiyatifiyle mümkün olabilmektedir. Bu iletişimin kişisel inisiyatifler ve tanışıklıklar seviyesinde, bu nedenle de sınırlı ve “tarafli” olmasının önüne geçilmesi için önerilen akreditasyon sistemine katılım mekanizmalarının da gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Sivil toplum kuruluşları tematik alanlarda çalışmalar yürütme doğallığından, çalışma temalarında belli uzmanlıklar geliştirmiş olup, aynı zamanda belli bir sahaya sahip olduklarından dolayı bilginin faydaya dönüşmesi konusunda da büyük potansiyele sahiptir. Teori ve pratiğin birleşme noktasında faaliyet göstermeleri göz önünde bulundurulduğunda üretilen bilginin değeri daha belirgin hale gelmektedir. Söz konusu potansiyelin verime dönüşebilmesi adına gerek iş birliği modellerinin çeşitlendirilmesi gerekse de katılım seviyesinin artırılması faydalı olacaktır.

Meclis komisyonu çalışmalarının ve meclis çalışmalarının sivil topluma açık hale getirilmesi

STK’ların politika yapım ve karar alma süreçlerine katılım prosedürlerinin açık, şeffaf ve önceden taraflara duyurulmuş olması farklı politik yaklaşımlara sahip olma, farklı tema ve farklı yerelerde faaliyet gösterme gibi özelliklere sahip olması değinilmekte olan diğer adımların işlevselliğini de artıracaktır. Bu sebeple, TBMM komisyonlarına STK’ların katılımının sağlanması, Komisyon toplantılarında görüşlerinin alınması ve bu sürecin açık, şeffaf ve kapsayıcı bir şekilde yürütülmesi için Meclis İç Tüzüğünde değişiklik yapılması gereklidir.

Tüm bakanlıkların ve yerel yönetimlerin sivil toplumla ilişkiler departmanlarının açılması Kamu kurumları ve sivil toplum arasındaki ilişkinin geliştirilmesi için mekanizmalara ihtiyaç belirgin bir şekilde ifade edilmektedir. Kamu ve sivil toplumun birbirlerine ve karar mekanizmalarını ve/veya uzmanlıklarına yönelik bilgilerindeki sınırların aşılması için kamunun var olan stratejisine sivil toplumla diyalogu entegre etmesi, sivil toplumun da kamudaki muhatabını net bir şekilde tanıması gerekmektedir. Ancak bu şekilde eşit, şeffaf ve erişilebilir bir ilişki kurmak mümkün olacaktır.

Sivil toplum katılımı konusunda yerellik faktörünün göz önüne alınması

Türkiye’de sivil toplumla ilgili alınan kararların yalnızca merkezden alınması yereldeki sivil toplum tecrübelerinin bu süreçlere yansıtılması noktasında önemli bir engel teşkil etmektedir. Her ne kadar Sivil Toplum Geliştirme İl Müdürlükleri her ilde faaliyet gösterse de hem her ilde faaliyet gösterme şekilleri farklılık göstermektedir, hem de farklı temalarda çalışan ve özellikle karar alma süreçlerine katılmaya niyetli sivil toplum kuruluşlarının ihtiyaçlarını karşılamakta eksik kalmaktadır. Bu konuda yerel yönetimlere bir rol düşmekle birlikte, yerel yönetim ve merkezi kamu arasındaki herhangi bir kopukluk yine yerel sivil toplumun karara katılımının önünde bir engel teşkil etmektedir. Bu nedenle katılım süreçlerinde tüm yerelliklerin katılımı için bir mekanizmaya ihtiyaç vardır. Meclis komisyonuna katılım konusunda finansal destekler başta olmak üzere çevrimiçi sistemlerin ve teknoloji olanaklarının da kullanımıyla yerel ve merkez arasında karar alınması noktasında sivil toplumdan görüş alınması için sistemler geliştirilmelidir.

Sadece görüş alınmaması, geri bildirim de yapılması

Sivil toplumun kamu-sivil toplum diyalogu ve kararla ilişkilendirme konusundaki en önemli problemlerinden bir tanesi kendi görüşlerinin çalışmalara yansıma oranı ve şeklinin kendilerine iletilmemesi ya da görüşme süreçlerinin devamını takip konusunda alan açılmaması olmaktadır. Bu nedenle sivil toplumun kurulan diyalog ve iş birlikleri sonrasında elde edilen sonuçlara ve süreçlere dair bilgilendirilmesi de kritik önem taşımaktadır.

STANDARDİZASYON

Mevcut durumda merkezi kamu ve sivil toplum kuruluşları arasındaki ilişki İçişleri Bakanlığı'na bağlı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, müdürlüğe bağlı il müdürlükleri ve Vakıflar Genel Müdürlüğü ve ilgili il müdürlükleri yoluyla gerçekleşmektedir. Ancak buradaki ilişki "ilişki geliştirme" kavramından oldukça uzaktır. Daha çok bir denetim mekanizması olarak iş gören bu yapı hem farklı illerdeki işleyişinin takibi hem de sivil topluma yaklaşımı açısından radikal bir revizyon ve standardizasyona ihtiyaç duymaktadır.

Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü ve Vakıflar Genel Müdürlüğü yapılarının gözden geçirilmesi

Öncelikle müdürlüğün İçişleri Bakanlığı çatısı altında faaliyetlerine devam etmesi sivil toplumla ilişkilerin "güvenlik" perspektifine sıkışmasıyla sonuçlanmaktadır. Benzer bir şekilde Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı faaliyet göstermesi "yeni vakıf" statüsündeki kurumların faaliyetlerinin kapsamamasıyla sonuçlanmaktadır. Tüm diğer bakanlıkların faaliyet alanlarıyla da ilişkili faaliyetler yürüten sivil toplumun tüm ilişkilerinin İçişleri Bakanlığına bağlanması yeterli değildir. Benzer faaliyetler yürütmesine rağmen dernek ve vakıf tüzel kişilikleri altında faaliyet gösteren yapıların İçişleri Bakanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı altında farklı muameleler görmesi de uygun değildir. Yapının tüm bakanlıklarla ilişkilenebilecek şekilde, bakanlıklar üstü bir şekilde kurgulanması daha olumlu sonuç alınmasını sağlayacaktır.

Sivil Toplumla İlişkiler müdürlük yapılarının yaklaşım ve çalışma şeklinin gözden geçirilmesi

Öncelikle yukarıda da ifade edildiği üzere sivil toplumla ilişkilerin bir "güvenlik" meselesi olmaktan çıkarılması gerekmektedir. Yapının ismine de paralel bir şekilde STK'lar ve merkezi kamu arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi ve iyileştirmesi konusunda adım atan bir kurum haline getirilmesi için tüm politika süreçlerinin ve stratejilerin gözden geçirilmesi gerekmektedir. YADA Vakfı'nın gerçekleştirdiği Meydan etkinliklerinde sivil toplumun halihazırdaki işleyişe yönelik çekinceleri şöyle sıralanmaktadır:

- Tüm STK'lara eşit muamele edilmesi konusunda çekinceler dile getirilmektedir
- STK'lara zaman ayırmak ve ilgili danışmanlık ve destek faaliyetleri kurumun iş planlarında tanımlı olmadığı için çalışanlar için yüke dönüşmektedir ve gerçekleştirilememektedir
- STK'larla çalışmak için nasıl bir prosedür izleneceği belirli değildir. Denetim süreçleri haricinde netleştirilmiş bir ilişki çizelgesi/akışı söz konusu değildir.

Tüm bu konularda adım atılması ve müdürlüğün ve ilgili il müdürlüklerinin sivil toplumun gelişimi konusunda ortak bir yol haritasıyla hareket edecek şekilde kurgulanması gerekmektedir. Aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin zamanında uygulanmasına hizmet edecek şekilde Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü ve il müdürlüklerinin gerekli yasal cevap ve dönüşleri zamanında gerçekleştirmesine yönelik takip mekanizmaları geliştirilmelidir. Sivil toplumun bu takipte aktif olmasının önü açılmalıdır.

Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü ve il müdürlükleri arasındaki koordinasyon ve standardizasyonun sağlanması

Yine YADA Vakfı'nın gerçekleştirdiği Meydan etkinliklerinden hareketle, sivil toplum kuruluşları kamu kurumlarının, özelde de Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün sivil topluma yönelik aldığı tutum ve yaklaşımın her ilde farklılık gösterdiğini ifade etmektedir. Buradan hareketle, kamu-sivil toplum arasındaki ilişki ve işleyişin standart hale gelmesi gerektiğini söylemek mümkündür. Buradaki standardizasyondan kasıt yerel ihtiyaçların gözlemlenmediği bir işleyiş değil, tam tersi ortak bir politikayla hareket edilmesi ve bu politikanın yerel sivil toplumun ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesidir.

ŞEFFAFLIK

Şeffaflık konusu sivil toplum ve merkezi kamu başta olmak üzere kamu ilişkileri gözetildiğinde en önemli eksikliklerden biri olarak göze çarpmaktadır. Sivil toplumun şeffaflıkla ilgili atması gereken adımlara yönelik ihtiyaçlar sıklıkla dile getirilse de ulusal ve yerel verilerin sivil toplumla paylaşılması, tüm süreçlerin şeffaf bir şekilde işletilmesi ve şeffaflığa yönelik strateji geliştirilmesi konularında tüm merkezi kamunun desteklenmesine yönelik acil ihtiyaç söz konusudur.

Tematik alandaki ulusal ve yerel verilerin uzman kuruluşlarla şeffaf bir şekilde paylaşılması

Devletin her türlü tematik alanda attığı adımları ve tasarruflarını raporladığı, özelde de sahada topladığı verileri sivil toplumla paylaşmasına ivedilikle ihtiyaç söz konusudur. Devletin sivil topluma, sivil toplumun devlete ve vatandaşa hesap verebilir hale gelmesi gerekmektedir. Bunun için tüm kolaylaştırıcı mekanizmaların oluşturulması sivil toplumun ve dolayısıyla da demokrasinin gereklerinin yerine getirilmesi noktasında birincil bir adımdır.

Kamunun sivil toplumun elde ettiği verileri paylaşmasına aracı olması

Çevre, demografi, fiyat, işgücü, tarım ve ulusal hesaplar alanlarında TÜİK'ten izinsiz istatistik paylaşılmasının önündeki engelin tersine, sivil toplumun ürettiği verinin hem kamu politikalarının inşasında dikkate alınması, hem de bu verilerin vatandaşla buluşması noktasında aracı olunması gerekmektedir. Buna ek olarak sivil toplumun kendisine yönelik faaliyet raporu vb. materyalleri de denetim amacıyla olmayacak şekilde derlemek ve yine vatandaşla paylaşmak kamunun işleri arasında olmalıdır.

“İki taraf” için de kapasite geliştirme çalışması yapılması

Karşılıklı şeffaflık için, sivil topluma yönelik kamu algısının değiştirilmesi ve denetim merkezli bir yaklaşımın terk edilmesi sonrasında şeffaflık konusunda da karşılıklı taleplerin açıkça dile getirilebileceği ve kapsayıcı bir şekilde oluşturulan kriterlerin karşılıklı şekilde sahiplenilebilmesi için kapasite geliştirme ortamlarının oluşturulması kritik önem taşımaktadır.

GÖRÜNÜRLÜK

Gerek yurttaşlar gerek siyasi aktörler, sivil toplumu ve işlevini tanımlarken kendilerinin bugüne kadar ilişki kurduğu kurumlar veya görünür olan yapılar üzerinden bir değerlendirme yapmaktadır. Oysa sivil toplum bunun çok daha fazlasıdır ve bu gerçekliğin bilinir hale gelmesi için görünürlük olmazsa olmazdır. Buna ek olarak görünürlük yalnızca sivil toplumun kendi performansı ile iyileştirilebilecek bir konu olmaktan uzaktır. Merkezi kamunun TRT başta olmak üzere hem var olan yayın organları hem de basın ilan kurumu gibi yapılarla sivil topluma destek olması kritik önem taşımaktadır.

Kısa vadede / TRT, RTÜK, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı ve Basın İlan Kurumu başta olmak üzere kamunun denetimindeki tüm medya alanlarının kullanımı konusunda sivil toplumun teşvik edilmesi ve süreçlerinin kolaylaştırılmasına yönelik mevzuat geliştirilmesi

Sivil toplum kısıtlı kaynaklarıyla ürettiği değerli bilgiyi ya da savunuculukla ilgili adımlarını yaygınlaştırmaya çalışmaktadır. Bu konuda kamunun desteği kritik önem arz etmektedir. TRT, RTÜK, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı ve Basın İlan Kurumu bu anlamda sivil toplumun etkisini artıracak kaynaklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada yine şeffaf, erişilebilir bir şekilde bu kurumların sahip olduğu alanlara sivil toplum erişiminin teşvikini içeren bir mevzuat geliştirilmesi önem ve aciliyet arz etmektedir.

Orta vadede / Kamu spotları konusunda sivil topluma eşit ve şeffaf erişim olanaklarının sağlanması

Kamu spotları gibi kaynaklar başta olmak üzere devlet elindeki tüm yaygınlaştırma kaynaklarının sivil toplum tarafından kullanılmasının teşvik edilmesi gerekmektedir. Kamu spotuna yönelik süreçler yine şeffaflıktan uzak ve erişilebilirlikle ilgili sorunları barındıran bir noktadadır. Burada hem kamu spotu oluşturmak için gerekli altyapı ve kaynakların, özellikle de kamera, stüdyo vb. altyapının sivil toplum kuruluşlarıyla paylaşılması ve bu konuda ihtiyaç duyulan uzmanlıkların sivil toplum kuruluşlarının erişimine açılması yine sivil toplumun etkisinin artırılması noktasında çarpan etkiye neden olacaktır.

Uzun vadede / Medyanın bağımsızlığı için çalışmalar yapılması

Türkiye’de medya belirgin bir kutuplaşma içerisindedir. Bu durum da sivil toplumun içeriklerinin birbirinden ayrı şekilde ve farklı medya kuruluşları tarafından yaygınlaştırılmasına, bu da kutuplaşmanın derinleşmesine sebep olmaktadır. Hem sivil topluma mesafeli olmayan bir medyanın tesisi hem de tüm sivil toplum çalışmalarının, arka plan, politik motivasyon ve dini inanç gibi faktörler gözetilmeden tüm medya kuruluşlarında yer alması sivil toplumun etkisi için kritik önem taşımaktadır. Bu alanda atılması gereken adımlar TESEV’in “Türkiye’de Özgür ve Bağımsız bir Basın için Siyasa Önerileri” raporunda şu şekilde kısaca ifade edilmektedir:

- Medya politikalarının yapım süreçlerinin demokratikleştirilmesi,
- Medyayı düzenleyen kurulların bağımsızlığının sağlanması,
- Basın özgürlüğü ve ifade özgürlüğünün güvence altına alınması,
- Medya sektöründe haksız rekabetin önlenmesi.

ÖZDENETİM

Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü başta olmak üzere merkezi ve yerel kamu kurumlarından sivil toplumla ilişkilenen yapıların büyük bir kısmı sivil toplumla kurduğu ilişkiyi “denetim” üzerinden kurmaktadır. Özellikle merkezi kamunun sivil toplum gözündeki imajı denetleyici bir kurumdaki öteye geçememektedir. Bu nedenle hem yaklaşımın hem de uygulamaların gözden geçirilmesi ve katılımcı hale getirilmesi kritik önem taşımaktadır.

Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü’ndeki mevcut danışma yapılarını aktif hale getirmek ve STK’ları denetim yapısının bir parçası haline getirmek

Halihazırda Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü yapısı içerisinde sivil toplum temsilcilerinden oluşan ve müdürlüğün kararlarına dahil olabilen bir yapı olmasına rağmen bu yapı aktif ve kapsayıcı bir şekilde çalışmalarına devam etmemektedir. Bu kurullarda kimlerin olduğu, olması gerektiği ya da olmaya adaylığı olduğu üzerine bilgi sivil toplumla paylaşılmamakta, bu kurumların varlığı dahi birçok kurum tarafından bilinmemektedir. Buradan hareketle en öncelikli adım var olan danışma yapılarının aktif hale gelmesi ve denetim de dahil olmak üzere müdürlüğün tüm adımlarına sivil toplum katılımının sağlanmasıdır.

Üyelik bilgilerinin paylaşımında kısıtlama

Güncel mevzuata göre derneklere üye olma durumunda kişilerin tüm demografik bilgileri kamunun birden fazla kurumla paylaşmakta, bu bilgilerin kimlerin erişimine açıldığı konusunda yeterli şeffaflık bulunmamaktadır. Halbuki üyelerin ve sivil toplum kuruluşlarının etrafındaki kişilerin üyeliklerinin hem daha kolay hem daha güvenli olması gerekmektedir. Bu yüzden üyelik ve bilgi paylaşımı konusunun sivil toplum içerisinde denetime açık hale gelebilmesi ve şeffaflaşması için gerekli güvenlik önlemlerinin alındığına yönelik bilginin vatandaşlarla paylaşılması gerekmektedir.

Sivil toplum sertifikasyon yapılarının yaygınlaştırılması ve merkezi kamu tarafından tanınması

İletişimin bilgi paylaşımı seviyesine çekilmesi, denetiminse akredite üst yapılar tarafından güven derecesini artırma motivasyonuna evrilmesi daha doğru olacaktır. Açık Açık gibi üst yapıların artırılması ve rekabet eder hale gelmesi önemlidir. Üst yapıların uygulanmış olduğu yöntemler hakkında yeterlilik verilerek kolaylık sağlanması denetim yükünün devletten sivil topluma kaydırılması güven ortamını artırmakla birlikte kutuplaşmadan kaynaklanan gergin ortamın rahatlamasında da etkili olacaktır. Söz konusu modelde Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü’nün rolü “danışma” “bilgiye erişim” olarak revize edilerek özellikle kurulma aşamasındaki küçük kurumlara evrak yönetimi ile ilgili eğitim ve danışma hizmeti sunulması önem arz etmektedir.

Sivil toplum denince akla ilk olarak gönüllü faaliyetleri gelmektedir. Ancak gönüllü faaliyetler kurumsal yapılar ve profesyonel çalışanlar tarafından sistematik bir şekilde desteklenmeden sivil toplum kuruluşlarının sürdürülebilir ve etkili faaliyetler yürütmesi için yeterli değildir. Bu nedenle gönüllülüğe yönelik destekler yalnızca bir farkındalık konusu değildir, aynı zamanda sivil toplumun sürdürülebilirliğini bütüncül olarak ele alan ve aynı zamanda gönüllülerin de iyi olma halini gözetten bir şekilde tasarlanmalıdır. Bunun için de kalıcı, uygulanabilir yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır.

Gönüllülük yasasının düzenlenmesi ve uygulamaya konması

Sivil toplumun gönüllülere ihtiyacı var. Bunun için de hem sivil toplumun itibarının iadesi hem de aktif yurttaşlığın desteklenmesi gerekmektedir. Ancak tüm bu süreçlerde bir yandan da gönüllülerin yasal haklarının korunması için gerekli önlemlerin alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır. TÜSEV'in gerçekleştirdiği çalışma ışığında mevzuata yönelik ihtiyaçlar şöyle derlenmektedir:

- 1.Mevzuat gönüllülüğü teşvik etmeli, en doğru idari uygulamaları içermeli ve aynı zamanda kendiliğinden gelişen gönüllülük uygulamalarına izin vermelidir. Mevzuatta, gönüllüleri ve kuruluşlarını korumak için gerekli asgari sayıda hüküm (tanımlar, haklar ve sorumluluklar, sözleşme hükümleri, vergi) ve diğer düzenlemeler yer almalıdır. Diğer konular tarafların tanımına/açıklamasına bırakılmaktadır. Mevzuat kendiliğinden gelişen gönüllülüğü engellememelidir. Mevzuat, mahallelerini temizlemeye karar veren bir arkadaş grubuna; ön kayıt, organizatör kuruluşla sözleşme yapma ya da faaliyeti raporlama gerekliliği gibi zorluklar çıkarmamalıdır. İdari açıdan doğru olan uygulama, mevzuatta gönüllülerin kamu kurumlarına kaydını gerektiren hükümler bulunmaması ve kuruluşlar, gönüllülerin ve gönüllü çalışmada harcadıkları zamanın kaydını tutuyorsa, bunun yeterli kabul edilmesidir.
- 2.Gönüllülüğün gelişmesi ve özendirilmesi için teşvikler ve devlet destekli programlar olmalıdır. Devlet, gönüllülüğü teşvik eden ya da gönüllüler için özel destek ve eğitim sağlayan politikaları veya programları benimseyebilir. Bunun yanı sıra gönüllüler için ve gönüllüleri destekleyen veya onlara ev sahipliği yapan kuruluşlar için olmak üzere iki türlü teşvik sağlayabilir:
  - a.Gönüllüler için teşvikler, istisnalardan faydalanma (ör: sağlık sigortası veya sosyal güvenlik), gönüllü katılan faaliyetle ilgili yapılan harcamalar için harcırah (seyahat, konaklama masrafları, günlük ödeme vb.) ve bu ödemelerle ilgili gelir vergisinden muaf tutulmayı içerir.
  - b.Kuruluşlar için teşvikler, gönüllü katılımı destekleyen, gönüllü kuruluşlara ayni yardımlar sağlayan bir hibe programını vb. kapsayabilir.

Aktif yurttaşlığa teşvik için var olan mekanizmaların derlenmesi

Aktif yurttaşlık gönüllülük ve sürdürülebilir insan kaynağı için sivil toplumun vazgeçilmezi olarak listelenmektedir. Ancak aktif yurttaşlık konusunda atılabilecek adımlara dair çalışmalar dönemsel karar yapısı değişimlerine uyum göstermekte güçlük çekmekte, her dönemin yapısına uygun bir aktif yurttaşlık tahayyülünün sivil toplum tarafından kaleme alınmaktan öte kamunun katılım mekanizmalarını bu yönde gözden geçirmesi gerekmektedir. Yurttaşlık Derneği'nin bu alandaki raporuna göre en kritik olanaklardan bir tanesi ise yerel katılım yapılarının güçlendirilmesidir. 1930'da çıkarılan Belediye Kanunu 13 maddesi ile ilk kez hemşehri hukuku başlığı altında yurttaşların belediye işlerine katılma hakkı olduğu kabul edilmiştir. 2005 de kabul edilen yeni belediye yasası da bu maddeyi olduğu gibi benimsemiştir. Bu maddeye göre yurttaşlar ikamet ettiği belediyenin hemşehrisidir. Yurttaşların belediyenin, karar ve hizmetlerine katılma, faaliyetleri hakkında bilgi edinme, yapılan yardımlardan yararlanma hakkı vardır. Bu hakları en verimli şekilde kullanmak aktif yurttaşlığın ilk adımlarından biri olacak şekilde gözetilmelidir. Bu konuda gelişme sağlanması için en somut yapı kent konseyi olarak dikkat çekmektedir.

- Kent konseylerinin yurttaş katılımına açık, işlevli bir yapı haline gelmesi ve
- Kent konseylerinin karar ve önerilerinin belediye meclisleri tarafından dikkate alınması yoluyla kararın bir parçası haline getirilmesi atılabilecek en birincil adım olarak karşımıza çıkmaktadır.